

Posudek oponenta disertační práce

Mgr. Kataríny Petrišćákové

**“ Symbolika hrobů se zbraněmi na konci eneolitu a na začátku starší doby
bronzové na území Čech ”**

předkládané v roce 2019 na Ústavu pro archeologii FF UK Praha

K významným indikátorům sociálních vztahů ve společnosti patří doklady válek a vojenství, které lze v archeologických pramenech poznat především prostřednictvím zbraní, stop po zraněních na kostech, fortifikací či výjimečně samotných bojišť. V české archeologii bylo toto téma naposledy komplexně řešeno S. Venclem v polovině 80. let 20. století a od té doby stálo spíše (pro dobu bronzovou s určitou výjimkou představující Skalku u Velimi) na okraji badatelského zájmu. Je proto potěšitelné, že si Katarína Petrišćáková vybrala pro svou disertační práci právě tematiku vojenství a sociálního postavení bojovníků, kterou se rozhodla řešit především na základě zbraní a jejich symboliky. Epochou, kdy lze tuto problematiku relativně lépe studovat, je závěr eneolitu a starší doba bronzová, proto i s chronologickým rámcem předložené práce nemám problém.

Geograficky je práce vymezena územím Čech, které autorka dělí (s. 12) na západní, severozápadní, střední a východní; jižní Čechy autorka nezmiňuje – snad proto, že kulturně se ve sledovaném období (resp. v mladším úseku starší doby bronzové, kdy jsou v rámci sledované epochy poprvé osídleny) přimykají k podunajským oblastem? V tomto kontextu lze ovšem zpochybnit poslední větu kapitoly 3.1. (s. 12), že uzavřenost české kotliny vedla k svébytnému vývoji sledovaných kultur – zrovna pro jižní Čechy tato teze neplatí, kulturní prostředí je v tomto regionu značně odlišné od centrálních českých oblastí.

Z metodického hlediska vychází autorka z analýzy téměř pěti set hrobů kultur šňůrové, zvoncovitých pohárů, protoúnětické a únětické z území Čech. K provedení jakýchkoliv analýz je napřed nutná přesná definice sledovaných kategorií, v tomto případě zbraní. K. Petrišćáková si je toho vědoma, přičemž vymezení pojmu "zbraň" věnuje celou podkapitolu č. 2.2. Oceňuji přitom kritický přístup autorky, upozorňující na problémy s odlišením mnoha nástrojů od zbraní (např. seker, dlát, některých dýk) či na otázky symbolické nebo společenské role jinak v boji nepoužitelných "zbraní" (např. některé typy kovových sekeromlatů). Je rovněž jasné, že identifikované zbraně nemusely být používány pouze pro válčení, ale i pro lov, na což autorka rovněž poukazuje.

Určitou výhradu mám k neujasněnému používání termínu "archeologická kultura", konkrétně pak ve smyslu "únětická kultura". Pro čtenáře méně obeznámeného se zaběhnutou terminologií české doby bronzové musí působit určitý zmatek poměry na

počátku starší doby bronzové, kdy se pod pojmem "únětická kultura" skrývá zároveň i "protoúnětická kultura" (viz již v úvodu na s. 2, dále např. s. 120, 128, 183, 189) a také občas i "staroúnětická kultura" (s. 120, 183, 189) či "starší únětická kultura" (s. 132), zatímco v mladším období je uváděna "klasická a poklasická fáze" (s. 189), ale též "mladší únětická kultura" (s. 135). Je jasné, že ambicí autorky nebylo a ani nemohlo být vyřešení této terminologické nejednotnosti, myslím ale, že mohla tuto situaci alespoň v úvodu blíže okomentovat. Podobně nejednotně je v práci používáno i označení epochy kultur se šňůrovou keramikou a zvoncovitých pohárů – setkáme se jak s označením "mladší" eneolit (např. na s. 13), tak i "pozdní" eneolit (např. v klíčových slovech na začátku práce).

Pro postižení role zbraní v tehdejší společnosti aplikuje K. Petrišćáková jejich prostorovou analýzu v pohřebním kontextu a analýzu kombinací a vazeb jednotlivých typů hrobových milodarů navzájem. K tomu shromáždila rozsáhlou databázi, která jí poskytla relevantní data k dalším analýzám. Prostor hrobových jam rozdělila do osmi sektorů, pro kulturu se šňůrovou keramikou a zvoncovitých pohárů pak zvlášť pro mužské a ženské hroby, což jí umožnilo lépe studovat pozici jednotlivých artefaktů v hrobech. Autorka se ovšem věnovala i materiálovému složení artefaktů, stejně jako věkovému a genderovému zastoupení pohřbených jedinců.

Pozitivně hodnotím pasáž, věnovanou traseologickým analýzám na čepelích kovových dýk kultur zvoncovitých pohárů a únětické (kapitola č. 7). Jejich součástí byly i pořízené rentgenové snímky a analýza prvkového složení vybraných dýk, provedená v Ústavu jaderné fyziky AV ČR v Řeži. Jedná se o jeden z prvních pokusů tohoto typu v české archeologii, který vedl k identifikaci jak stop po výrobě těchto artefaktů, tak i po jejich používání (ovšem konkrétní způsoby použití jednotlivých dýk lze identifikovat jen obtížně). Ve třech případech se díky analýze reziduí podařilo doložit i zbytky dřevěných rukojetí.

V syntetické osmé kapitole pak autorka shrnuje dosažené výsledky a zasazuje je do širšího kontextu. Konstatuje změnu symbolického systému v ukládání zbraní v hrobových jámách, kdy pro kulturu se šňůrovou keramikou identifikuje „skupinovou identitu“, zatímco pro kulturu zvoncovitých pohárů identitu „personalizovanou“; pro starší dobu bronzovou se pak jeví trend spojení obou těchto představ (s. 207). Spojujícím fenoménem všech těchto kultur je pak vrstva bojovníků, odrážející se v jejich hrobech vybavených zbraněmi. Autorka tak přináší zajímavý pohled na vývoj sociálních i symbolických systémů a ideologie v závěru eneolitu a na počátku doby bronzové.

Drobnou výhradu mám jen ke dvěma autorčiným konstatováním. Pro starší dobu bronzovou uvádí, že se "ojediněle vyskytují mohyly" (s. 184) – na tomto místě však postrádám alespoň krátkou zmínku o jihočeském regionu, kde v tomto období představují mohyly jedinou hrobovou formu. Souhlasit nemohu ani s formulací, že /ve

starší době bronzové/ "depoty bronzových výrobků nejsou tak hojné jako v pozdějších dobách" (s. 184); tato teze platí jen pro některé regiony (např. západní Čechy), jinde je tomu právě naopak (jižní Čechy). Navíc v následující střední době bronzové v Čechách depoty kovových artefaktů téměř evidovány nejsou.

Z formálního hlediska nemám k práci podstatnější výhrady. Občas jsem zaregistroval překlep (např. na s. 22 "v príde ukladania..."; s 80: poháre s pynulou profiláciou"; s. 89: "hroy šípv" aj.), výjimečně i terminologicky spornou pasáž (např. amfory nemají "uši" /s. 23/, ale "ucha"). Na s. 140 je v první větě omylem odkazováno na přehled hrobů s nátepními destičkami, přičemž se má jednat o hroby se Stabdolchy. Text je nicméně celkově psán kultivovaným a čtivým stylem.

Kvalitně jsou provedeny i přílohy. Lze na tomto místě ocenit autorčinu péči při shromáždění, utřídění a vyhodnocení mnoha stovek hrobů, což přehledně prezentuje jak jejich soupis, tak i tabulkové záznamy.

Celkově hodnotím předloženou disertační práci Kataríny Petrišćákové pozitivně. Autorka odvedla poctivou heuristickou práci, která jí dala základ k provedeným analýzám. Zároveň prokázala dobrou znalost relevantní české i zahraniční literatury.

Předložená práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji **doporučuji** k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako **prospěla**. Zároveň se přimlouvám za její brzké a kompletní vypublikování.

V Českých Budějovicích dne 19. 8. 2019

Doc. Mgr. Ondřej Chvojka, Ph.D.